

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Даний матеріал наводиться в демонстративних цілях. Через це файл не відображає повний обсяг роботи. Для отримання цілісної інформації по цій чи іншій роботі звертайтеся до менеджерів сайту

kursach.in.ua

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ Я- КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ПСИХОЛОГІЇ.....	6
1.1 Теоретичні підходи до визначення змісту поняття професійної Я- концепції	6
1.2 Психологічний аналіз особливостей професійної діяльності та підготовки юриста.....	8
1.3 Теоретична модель структурно-змістових компонентів професійної Я- концепції юриста.....	12
Висновки до розділу 1	15
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ	16
2.1 Психологічний аналіз динамічних аспектів професійної Я-концепції майбутніх юристів.....	16
2.2 Основні етапи, вибірка та інструментарій емпіричного дослідження	19
2.3 Організація дослідження структурно-змістових компонентів професійної Я-концепції майбутніх юристів	20
Висновок до розділу 2	26
РОЗДІЛ 3 ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ	27
3.1. Психологічні механізми формування професійної Я-концепції юриста	27
3.2. Аналіз результатів дослідження формування професійної Я-концепції майбутніх юристів у професійній підготовці	30
Висновки до розділу 3	33
ВИСНОВКИ.....	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	35
ДОДАТКИ.....	36

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема професійної підготовки юристів є надзвичайно актуальною в умовах сучасних суспільних реалій. У нашій державі, що переживає складні трансформаційні зміни, діяльність юриста залишається однією з найбільш затребуваних. Специфіка юридичної професії обумовлює відповідні вимоги до її суб'єктів, зокрема щодо їх професійного й особистісного розвитку.

Професійна «Я-концепція» розглядається у працях, присвячених професіоналізму державних службовців та керівників (В. С. Агапов, А. О. Деркач, І. В. Куликов, О. Д. Ковшуро, С. В. Кошелєва, О. В. Москаленко, С. Ф. Мурашко та ін.); вивчається означена проблема в галузі військової психології (В. А. Бараннік, С. Д. Максименко, Ю. О. Овчаренко, М. І. Томчук, та ін.), економічної психології (І. Д. Пасічник); професійну самосвідомість студентів технічних університетів вивчала Н. І. Мащенко; особливості формування Я-концепції в професійному становленні особистості досліджувалися В. О. Швидким; питання корекції Я-концепції були предметом дослідження С. Б. Кузікової тощо.

Водночас, незважаючи на підвищення наукового інтересу до проблематики професійної Я-концепції, вона досить фрагментарно розкрита стосовно початкового етапу оволодіння юридичною професією у ВНЗ, відсутні узагальнені, інтегративні, концептуальні її дослідження.

В літературі практично не пропрацьованими залишаються питання, що стосуються диференціації образу юридичної діяльності за окремими юридичними спеціальностями, його динаміка під час професійного навчання у вузі, вплив на формування майбутнього спеціаліста, врахування цього фактора для вдосконалення вузівської професіоналізації юристів.

Актуальність названої проблеми, її недостатнє теоретичне і практичне вивчення і зумовили вибір теми дипломного дослідження «Психологічні умови формування професійної Я-концепції майбутніх юристів».

Об'єкт дослідження – Я-концепція особистості.

Предмет дослідження – психологічні особливості розвитку професійної Я-концепції майбутніх юристів на етапі їх підготовки у вищому навчальному закладі.

Метою дослідження є з'ясування місця та ролі професійної Я-концепції у процесі особистісно-професійного розвитку майбутніх юристів, встановлення психологічних закономірностей і механізмів її формування на етапі професіоналізації у ВНЗ, визначення та апробація шляхів її оптимізації.

Щоб досягнути мети роботи, необхідно вирішити такі **завдання**:

- 1) дослідити теоретико-методологічні підходи до вивчення професійної Я-концепції майбутніх юристів;
- 2) розробити модель професійної Я-концепції майбутніх юристів та здійснити емпіричне дослідження її структурно-функціональних компонентів;
- 3) розробити програму формування професійної Я-концепції майбутніх юристів;
- 4) дослідити психологічні механізми формування професійної Я-концепції юриста;
- 5) виконати аналіз результатів дослідження формування професійної Я-концепції майбутніх юристів у професійній підготовці.

Методи дослідження. Зміст дослідження та його спрямованість зумовили використання комплексу теоретичних та емпіричних методів у їх взаємозв'язку:

а) *теоретичні*: теоретико-методологічний аналіз, узагальнення та систематизація отриманої інформації, синтез емпіричних фактів, побудова аналогій, порівняння при визначенні співвідношення близьких за змістом понять, системно-структурне моделювання;

б) *емпіричні*: спостереження, бесіда, анкетування, психодіагностичні методики, експертне оцінювання, аналіз продуктів діяльності.

в) *статистичні*: результати експериментальних досліджень опрацьовувались з використанням методів математичної статистики за допомогою.

Методиками дослідження була методика оцінювання потреби у досягненні; методика вимірювання впевненості у собі; методика “Ціннісні орієнтації” М. Рокіча; методика визначення впливу самооцінки на впевненість у собі, тощо.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що було досліджено психологічні умови формування професійної Я-концепції майбутніх юристів за допомогою великої кількості методик. Це дало можливість розглянути проблему з різних ракурсів та повніше визначити результати дослідження.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота викладена на 82 сторінках, кількість використаних джерел займають 124 позиції, 6 таблиць та 10 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ Я- КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ПСИХОЛОГІЇ

1.1 Теоретичні підходи до визначення змісту поняття професійної Я- концепції

Становлення фахівця у процесі здобуття освіти у вищому навчальному закладі залежить від сукупності об'єктивних (соціальних, організаційних та інших) і суб'єктивних (індивідуальних характеристик людини, професійних здібностей, само актуалізації тощо) чинників. Лише комплексне поєднання цих взаємозалежних чинників забезпечує ефективну професійну підготовку та діяльність [75, с. 47].

Багато вчених у дослідженнях особистості та її професійного становлення торкаються поняття Я-концепції. Але кожен з них по-різному трактує її зміст.

Першим дослідником проблеми Я-концепції, був У. Джемс. Він вважав, що глобальне, особистісне Я містить у собі дві складові: Я-свідоме (чистий досвід) та Я – як об'єкт (зміст цього досвіду), які існують суміжно. Згодом, другу складову глобального Я назвали Я-концепцією чи Я-образом (рис. 1.1). Зокрема, у 50-х роках представники гуманістичної психології А. Маслоу, К. Роджерс та ін. ввели поняття Я-концепції, де розглядали питання цілісності Я.

Наприклад, відомий американський психолог А. Маслоу досліджував Я-концепцію як можливість людини до самоактуалізації [11]. Він вбачав внутрішнє протиріччя між можливим рівнем самоактуалізації людини та її реальним рівнем, внаслідок чого людина шукає інші способи поведінки, що надають їй кращу можливість самоактуалізуватися.

Як вважає А. В. Захарова, Я-концепція віддзеркалює той рівень розвитку знань суб'єкта про себе, на якому вона й функціонує як сформована, ієрархічно організована, відносно стійка система [89, с. 83]. Людина може бачити себе

водночас і з погляду реального, і уявного, бажаного Я. Обидва образи можуть бути близькими, проте між ними можливі невідповідності та розбіжності.

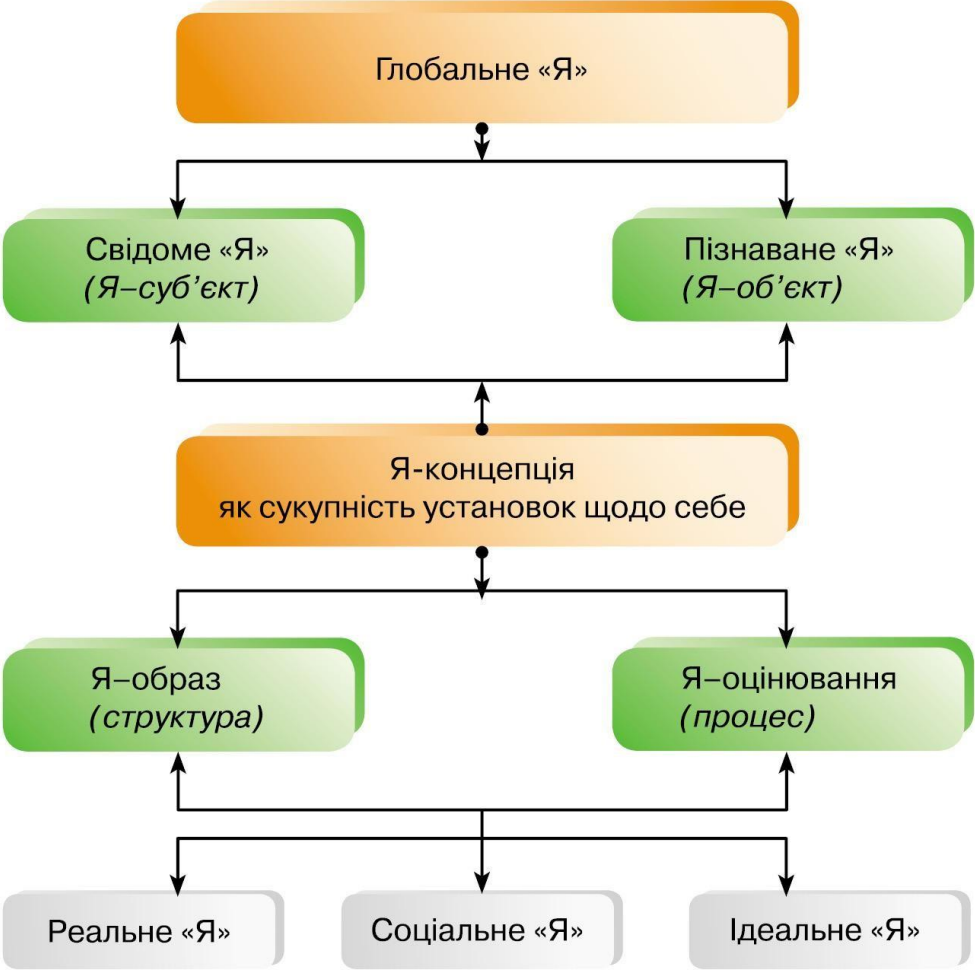

Рис. 1.1. Структура Я-концепції за У. Джемсом

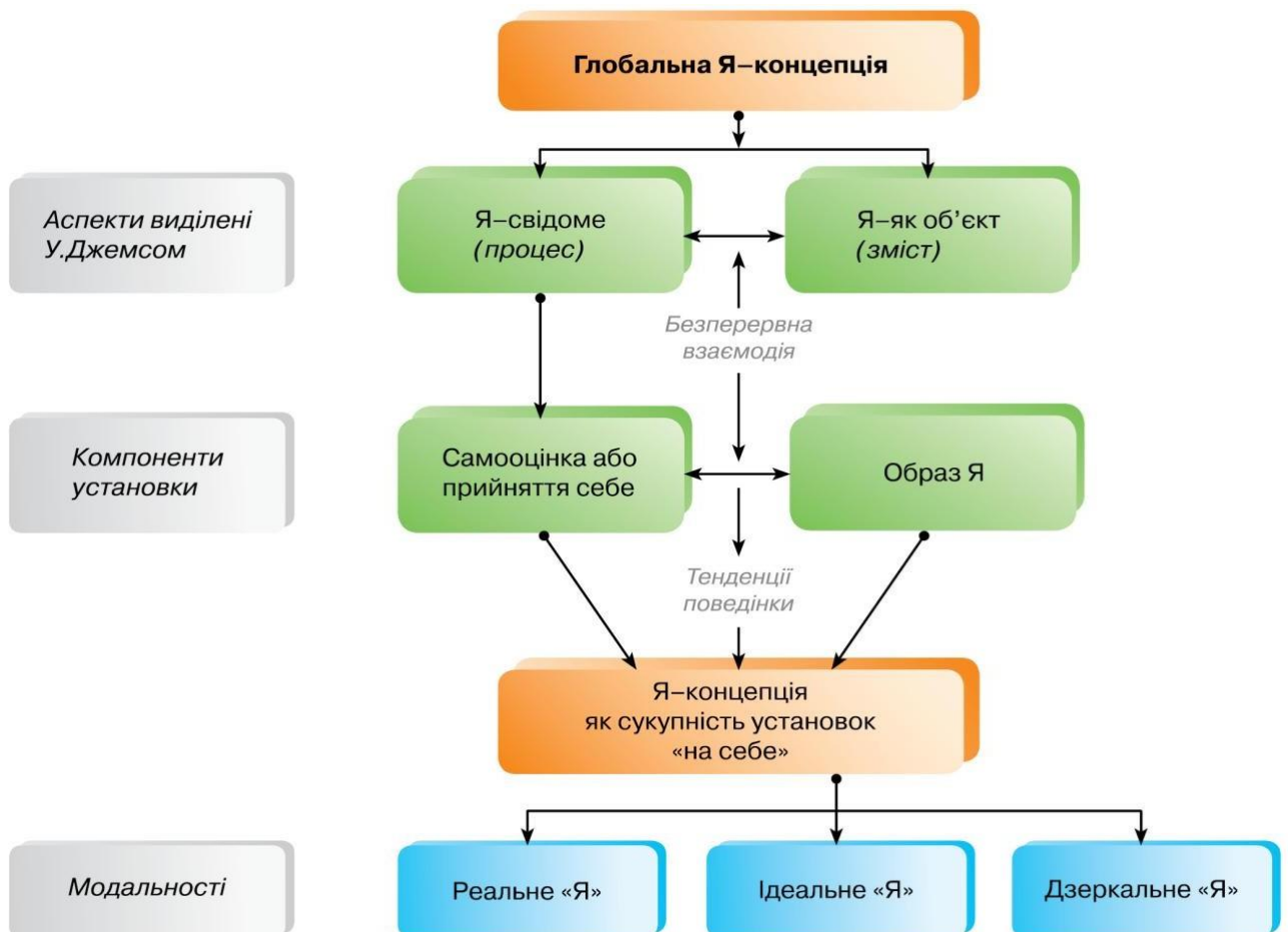

Рис. 1.3. Я-концепція за Р. Бернсом

1.2 Психологічний аналіз особливостей професійної діяльності та підготовки юриста

Професійна підготовка – це цілеспрямований, складний, змістовний і динамічний процес, основними суб'єктами якого є НПП (викладання) і студент (навчальна діяльність). Відповідно, активна суб'єкт-суб'єктна взаємодія між ними є, по-перше, важливою умовою досягнення цілей цієї підготовки; по-друге, необхідною умовою усвідомлення студентами своєї суб'єктності у навчальному процесі; по-третє, важливою передумовою професійної самоідентифікації студентів як майбутніх юристів. Формуванню цих умов і передумов та їхній оптимальній реалізації у навчальному процесі ВНЗ мають сприяти цикл психолого-педагогічних навчальних дисциплін.

Психолого-педагогічні дисципліни внаслідок свого змісту та методики викладання допомагають студентам у:

- 1) самоусвідомленні та особистісному їх самовизначенні у навчально-виховному процесі;
- 2) особистісній і професійній самоідентифікації щодо майбутньої професійної діяльності;
- 3) формуванні системних інтересів, потреб, мотивів і мотивацій творчої навчальної та майбутньої професійної діяльності;
- 4) формуванні творчого стилю навчальної діяльності і становленні культури самоосвіти та саморозвитку у процесі опанування основ майбутньої професійної діяльності;
- 5) розвитку культури міжособистісного спілкування та ствердження власного “Я” у процесі міжособистісної взаємодії;
- 6) рефлексії, саморозвитку, самовдосконаленні та самоактуалізації у навчальній і майбутній професійній діяльності.

Ці риси, провідні якості та прояви особистості є необхідними передумовами успішної професійної діяльності фахівця юридичного профілю, яка, здебільшого, передбачає активну конфронтаційну міжособистісну взаємодію. Отже, на нашу думку, власне психолого-педагогічні дисципліни сприяють актуалізації в студентів потенційних інтелектуальних і особистісних здібностей, навчаючи ефективно вчитися завдяки формуванню в них смислу, змістовних мотивів і мотивацій навчальної та майбутньої професійної діяльності, формуванню творчої методики навчальної діяльності й самоучінню. Це сприятиме перетворенню їх у суб'єкти навчальної діяльності у ВНЗ.

У нашому дослідженні ми виходимо з положення, що однією з провідних умов досягнення успіху у навчальній діяльності є перетворення студентів на активні постаті, на суб'єктів активної діяльності. В основі цієї активності лежить усвідомлення і сприйняття смислу навчальної діяльності у ВНЗ, змістовна свідомо мотивація, спрямована на активну участь студентів у

цій діяльності. За такої активності вони усвідомлюють смисл і цілі цієї діяльності, планують і організують її, уміють контролювати власні навчально-пізнавальні дії, виявляють інтерес до професійних знань, ставлять навчальні проблеми та вміють їх розв'язувати.

Активність – це виявлення учнівського ставлення до навчальної діяльності, яке характеризується прагненням досягти поставленої мети в межах заданого часу. Для психології і педагогіки вищої школи проблема активності є однією із головних. У контексті структурного плану розгляду проблеми суб'єкта, напевно, головним є питання про те, які види активності особистості і прояви індивідуальності дають підставу для судження саме про суб'єктні якості людини. На думку К. Абульханової-Славської [17], найістотніша суб'єкта риса активності полягає в тому, що остання спрямована на зняття протиріч між бажаннями і можливостями особистості та вимогами суспільства. У таких характеристиках особистості, як ініціативність і відповідальність, самостійність і творчість, актуалізуються мотиви, смисли та способи розв'язання життєвих труднощів, протиріч і конфліктів, пов'язаних з інтерпретацією себе як відповідального суб'єкта. Звідси логічно випливає узагальнення, що стосується визначення суб'єкта діяльності, спілкування та поведінки.

Як підкреслює К. Абульханова-Славська [17], цим поняттям, по-перше, передбачається індивідуалізація (що виявляється в узгодженні своїх можливостей, здібностей, очікувань із зустрічними умовами і вимогами); по-друге, у різних суб'єктів проявляється різні міри активності, розвитку, інтегрованості, самовизначення, самосвідомості. Так, здійснюється синтез категорії суб'єкта з категорією індивідуальності.

У навчальному процесі мають бути створені сприятливі умови для реалізації студентом своєї потенційної активності на біологічному, психологічному і соціальному рівнях, які є передумовою творчого набуття і закріплення якостей, необхідних для виявлення своєї суб'єктності як у навчальній, так і у професійній діяльності.

В історії педагогіки є кілька варіантів розв'язання цієї проблеми. Традиційна дидактика недооцінює активність учнів. Педагоцентризм, навпаки, її переоцінює. Сучасна дидактика спирається на активність суб'єктів учіння за керівної ролі суб'єктів викладання. Цей аспект особливо підкреслюють педагогіка співробітництва, гуманістична педагогіка та особистісно орієнтоване навчання. Основною ідеєю цих концепцій є формування суб'єкт-суб'єктних взаємин у навчальному процесі між педагогами та учнями.

Результати нашого дослідження показують, що передумовою переходу на кращі зразки технологій і методик навчання є організація підготовки фахівців за системою цілеспрямованої актуалізації активності студентів у навчальній діяльності. Вона ґрунтується на таких основних елементах, як принципи, чинники та умови, що реалізують активність студентів завдяки створенню суб'єктних технологій, які передбачають заміну методу пояснення методом розуміння й активного діалогу.

З метою оптимального проведення психолого-педагогічного експерименту ми здійснили моніторинг суб'єктивного розвитку студентів юридичних факультетів Буковинського університету, Чернівецького національного університету та Міжгалузевого інституту управління (551 студент). Цей моніторинг нами було проведено на основі застосування блоку тестів, до якого входять: методики визначення потреби в досягненні та мотивації уникнення невдач, методика М. Рокіча «Ціннісні орієнтації», методика впливу самооцінки на впевненість у собі, опитувальник рівня суб'єктивного контролю, методика вимірювання впевненості у собі.

Концептуальними ідеями моніторингу були такі положення:

1) особистість студента формується, розвивається і самовдосконалюється у творчій навчальній діяльності як провідному виді діяльності у цьому віці;

2) основні риси особистості студента виявляються як система психофізіологічних, психічних, соціально-психологічних та особистісних

1.3 Теоретична модель структурно-змістових компонентів професійної Я-концепції юриста

На основі проведеного аналізу літератури нами розроблено теоретичну структурно-динамічну модель професійної Я-концепції майбутніх юристів (рис.1.4).

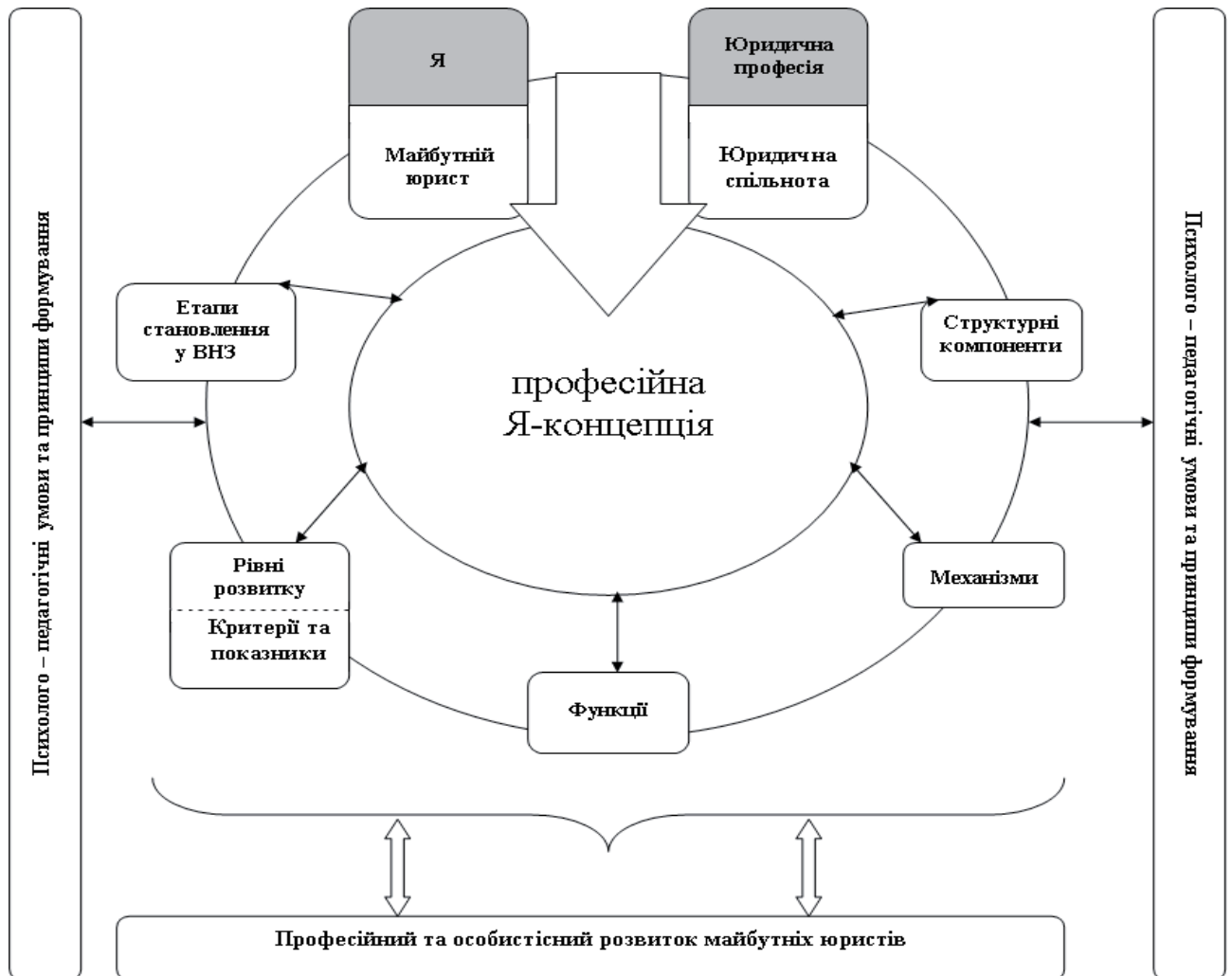

Рис.1.4. Модель професійної Я-концепції майбутніх юристів

Вона крім традиційно виокремлюваних функціонально-структурних компонентів (когнітивного, емоційно-оцінного, поведінкового), враховує онтогенетичні закономірності: джерела, етапи становлення у ВНЗ, механізми її розвитку та реалізації, рівні, динаміку в системі психолого-педагогічних умов та принципів.

Нами запропоновано таке визначення поняття професійної Я-концепції майбутніх юристів. Професійна Я-концепція майбутніх юристів – це складне багаторівневе особистісне утворення, що інтегрує цінності юридичної діяльності, юридичної спільноти та особистісні цінності суб'єкта навчально-професійної діяльності; забезпечує професійне самовизначення, сприяє розвитку та вдосконаленню професійно-значимих якостей відповідно до вимог конкретних юридичних спеціальностей; виступає основою професійного розвитку юриста.

Це питання розглядається не просто як умова чи результат професійного розвитку, а як самодостатній феномен, що має власну цінність. Зокрема, ми реалізуємо погляд на професійну Я-концепцію як на потужний особистісний ресурс, що відіграє ключову роль у перетворенні професійної діяльності, розвитку себе як її суб'єкта, а також вдосконаленні професійної спільноти.

Професійне становлення людини – це тривалий і динамічний процес, що має певні стадії (етапи). Ефективність процесу професіоналізації залежить від успішного проходження всіх його стадій та етапів. Таким чином, становлення професійної Я-концепції теж повинно відбуватися по стадійно й на кожній стадії повинно вирішуватися відповідне завдання.

На етапі професійного навчання тільки починає формуватися професійна компетентність та професійна готовність до юридичної діяльності. Тим не менше, саме етап вузівської професіоналізації є надзвичайно важливим у суб'єктно-професійному розвитку особистості. Насамперед зазначимо, що в проаналізованій нами літературі етапи становлення професійної Я-концепції майбутніх юристів спеціально не виділялись.

На нашу думку, етапи формування професійної Я-концепції студентів-юристів доцільно розглядати відповідно до етапів професіоналізації в вузі: адаптаційний (1 курс навчання); стабілізаційний (2-3 курс навчання); самовизначення (4-5 курс навчання).

При визначенні етапів ми орієнтувалися на неспецифічні (обумовлені загальними особливостями онтогенезу самосвідомості) та специфічні

(обумовлені особливостями юридичної діяльності) закономірності в процесі перетворення самосвідомості у вузі. Ми виходили з таких міркувань:

- при виділенні етапів формування Я-концепції доцільно орієнтуватися на етапи професійного навчання у вузі, оскільки зміст навчання за спеціальністю, співвідношення теоретичного навчання та практики істотно впливає на розвиток Я-концепції, на діапазон критеріїв професіоналізму, інтеріоризацію етичних та нормативно-правових цінностей;

- кінцевим продуктом професійного навчання майбутніх юристів у ВНЗ в контексті їх професійної самосвідомості повинно бути професійне самовизначення, яке ми розуміємо як свідоме з'ясування індивідом власної сутності, власного місця в професійній діяльності;

- потрібно враховувати специфічні умови професійного самовизначення юристів, обумовлені характером і специфікою юридичної діяльності: майбутні юристи повинні по суті досягти подвійної професійної ідентичності і подвійного самовизначення – із юридичною діяльністю загалом, а також із конкретною юридичною професією; потрібно враховувати різне співвідношення суб'єкт-суб'єктного та суб'єкт-об'єктного принципів організації юридичної діяльності в різних юридичних професіях; деонтологічний статус та високу соціальну значимість професії, що пов'язані з особливою відповідальністю; внутрішню психологічну суперечливість юридичної діяльності та престижний статус юридичної професії в мотиваційній основі самовизначення тощо.

Для виявлення найбільш ефективних шляхів формування професійної самосвідомості майбутніх юристів, а також для проведення спостережень за становленням та розвитком професійної Я-концепції майбутніх юристів необхідно визначитися стосовно її критеріїв та показників. При цьому ми опирались на такі положення: критерії та показники повинні охоплювати всі складники компонентів професійної Я-концепції (професійний образ Я, самооцінку, самоствавлення, елементи професійної ідентифікації, образ

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

2.1 Психологічний аналіз динамічних аспектів професійної Я-концепції майбутніх юристів

Формування і розвиток цих якостей у юриста – тривалий і напружений процес. Водночас це необхідна умова професійного становлення фахівця юридичної сфери. Недостатній розвиток цих якостей особистості юриста перешкоджає нормальному здійсненню ним своїх функціональних обов'язків, породжує помилки в його діяльності, зумовлює процеси професійної дезадаптації і професійної деформації. У цьому контексті великого значення набуває професійно-психологічна підготовка майбутнього фахівця юридичного профілю.

Професіоналізм діяльності трактується як професійна придатність – сукупність психічних і психофізіологічних особливостей людини, необхідних і достатніх для досягнення певної ефективності в тій чи іншій професії; як майстерність – висока якість виконаної роботи; як творчість – діяльність, спрямована на створення нових матеріальних і духовних цінностей.

Професіоналізм юридичної діяльності складається із сукупності загальнотеоретичних, спеціальних юридичних і психологічних знань, вмінь і навичок для ефективного її здійснення. Професіоналізм юриста характеризується певним рівнем психологічної готовності здійснювати юридичну працю. З одного боку, професіоналізм – це інтегральна якість, властивість особистості, що формується в діяльності й спілкуванні, а з іншого – це процес і результат діяльності та спілкування. Основи професіоналізму передбачають наявність у юридичної особи здатності до самооцінки, самоаналізу, саморозвитку, самоорганізації, самоконтролю. Можна

виокремити такі компоненти професіоналізму юридичної діяльності працівника правоохоронних органів:

- фахова підготовленість (готовність кваліфіковано здійснювати юридичну працю, володіння технологією стимулювання себе до досягнення вершин професійної юридичної діяльності, вміння враховувати правові чинники зовнішнього середовища);

- соціально-психологічна підготовленість (комунікативна компетентність у спілкуванні зі співробітниками і представниками різних соціальних груп);

- особистісна придатність до юридичної діяльності (широта і глибина знань, умінь і навичок, спеціальних здібностей, що підвищують ступінь готовності здійснювати юридичну діяльність, самовиховання, самоосвіта й освіта як умови досягнення вершин професіоналізму);

- психологічна і професійна зрілість юриста (сформованість професійних знань, умінь і навичок, ціннісне ставлення до виконання завдань, спрямованих на досягнення загальної цілі, наявність спеціальних здібностей тощо) [9, с. 125–127].

Психологія професіоналізму діяльності юриста передбачає ціннісне ставлення індивіда до юридичної праці, мотиваційну готовність здійснювати цей вид діяльності в конкретному середовищі та за конкретних (часто екстремальних) умов.

Мотивація праці юриста як необхідний компонент містить такі якості особистості, як повага до роботи правознавця, любов до істини, професійний обов'язок, патріотизм, прагнення до справедливості, соціально-ціннісні орієнтації, високий рівень правосвідомості. Тільки адекватна правова мотивація забезпечує відповідну стійку цілеспрямованість діяльності фахівця юридичного профілю. Така мотивація формується під впливом конкретних соціальних явищ, у процесі професійного навчання, закріплюється й удосконалюється в умовах практичної діяльності. Усі форми професійної

деформації пов'язані насамперед з відсутністю чи деградацією професійної мотивації і професійної свідомості [3, с. 105].

Цілеспрямованість – це компонент, що характеризує специфіку кожної професійної діяльності і який детермінований відповідною мотивацією. У структуру професійної спрямованості юриста входять насамперед такі загальні цілі, як прагнення до встановлення справедливості, захист прав і інтересів громадян і держави. Реалізація мотивації і досягнення цілей здійснюється юристом у формі вирішення конкретних завдань права. Вирішення таких завдань відбувається шляхом визначених психологічних операцій, що здійснюються і у формі внутрішніх, розумових (інтеріоризованих), і у формі зовнішніх, моторно-мовних (екстеріоризованих) дій. У вирішенні завдань юридичної діяльності найбільш активну участь беруть такі інтелектуальні процеси, як мислення і мова, пам'ять, сприйняття, увага. Зазначені інтелектуальні (пізнавальні) процеси становлять комплекси професійно важливих властивостей особистості юриста і повинні виступати провідними критеріями професійного відбору, оцінки продуктивності професійної діяльності, оцінки перспектив професійного росту фахівця. Професійна пам'ять юриста у своїй довгостроковій формі здатна зберігати великі обсяги професійних юридичних знань, а також точно використовувати ці знання в плані оперативної (короткочасної) пам'яті [6, с. 33].

Діяльність юристів строго регламентована правовими нормами (законодавчими актами, нормативними документами). Ця особливість відрізняє роботу юристів від численних галузей людської практики, де виконання робіт визначається загальними планами або інструкціями і створює велику можливість для вільного здійснення особистих уявлень про найбільш ефективну організацію праці. Правова регламентація підкоряє діяльність юриста порядкуві, строго встановленому нормами закону. Невиконання або неналежне виконання юристом своїх службових обов'язків завжди є порушенням того або іншого закону. Це спричиняє підвищену відповідальність фахівця за свої рішення в професійній діяльності.

2.2 Основні етапи, вибірка та інструментарій емпіричного дослідження

Дослідно-експериментальна перевірка педагогічних умов формування суб'єктності студентів у процесі вивчення психологічних і педагогічних дисциплін є основним етапом нашого дослідження, метою якого є доведення висунутої гіпотези.

Педагогічний експеримент у нашому дослідженні став логічним продовженням теоретичних наукових пошуків і основним методом перевірки їхньої достовірності, оцінювання ефективності і практичної значущості запропонованих педагогічних умов. Відповідно до цього положення, було визначено цілі, завдання та зміст експерименту й умови його проведення.

Метою експериментального дослідження було з'ясування впливу характеру навчальної діяльності студента – майбутнього юриста на динаміку змін його суб'єктності у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін.

Для її досягнення необхідно було вирішити такі *завдання*:

- 1) визначити провідні особистісні показники суб'єктності студента та критерії оцінювання їх для розроблення методики експерименту;
- 2) підібрати методики діагностування цих показників;
- 3) на основі результатів констатувального експерименту обґрунтувати необхідність проведення формувального експерименту та визначити його методику;
- 4) експериментально дослідити динаміку змін суб'єктних якостей студентів – майбутніх юристів у процесі вивчення ними психолого-педагогічних дисциплін у ВНЗ.

На першому етапі було проведено констатувальний експеримент, завдання якого полягало в діагностуванні змін суб'єктних якостей студентів протягом професійної підготовки у ВНЗ шляхом порівняльного аналізу результатів відповідних контрольних замірів на першому і випускному курсах.

Констатувальний експеримент проводився у Буковинському університеті (197 студентів), Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича (180 студентів), Міжгалузовому інституті управління (174 студентів), а формувальний експеримент – у Буковинському університеті. Усього у констатувальному експерименті взяли участь 551 студент юридичних спеціальностей, із яких студентів першого курсу – 185, другого курсу – 194, випускного курсу – 172, що становило відповідно 33,58 %, 35,21% і 31,22 % від їх загальної чисельності.

2.3 Організація дослідження структурно-змістових компонентів професійної Я-концепції майбутніх юристів

Методики дослідження впливу навчальної діяльності на розвиток суб'єктних якостей студентів та їхні показники. Початковий етап констатувального експериментального дослідження був пов'язаний з пошуком таких провідних якостей у структурі особистості студента, динаміка яких під впливом навчальної діяльності адекватно відображала б загальний розвиток суб'єктності майбутнього юриста.

Суб'єктні якості студентів і показники впливу навчальної діяльності на їхнє формування і розвиток. Розглядаючи особистість майбутнього юриста, насамперед, як систему його соціально-зумовлених провідних якостей, як суб'єкта пізнання, поведінки, спілкування, власного життя і навчальної діяльності, ми виділили ті з них, які найповніше відповідають поставленому завданню (тобто соціальні якості), оскільки саме відповідний рівень їхнього розвитку дає змогу визначити суб'єктність студента спочатку у навчальній, а згодом і у майбутній юридичній діяльності.

Нами у підрозділі 1.2 було розкрито основні прояви суб'єктності студента як суб'єкта навчальної діяльності, якими є самостійність і

прямолінійність, максималізм і критичність; здатність ухвалювати відповідальні рішення; оптимізм, критичність і самокритичність, не завжди адекватна самооцінка; неприйняття брехні, нетактовності та брутальності; переконаність у власних діях, вчинках і помислах; здатність ефективно займатися всіма видами та формами навчальної діяльності у ВНЗ; свідоме працевлаштування та прояв сумління у конкретній професійній діяльності; намагання отримати другу спеціальність та ін. Ці прояви доповнюються низкою інших провідних особистісних якостей людини, які також впливають на суб'єктність студента. Це – самосвідомість, Я – концепція, самооцінка, суб'єктивний контроль, активність і творчість у навчальній діяльності, життєві цінності та перспективи, емоційно-вольова саморегуляція власної поведінки та діяльності, самостійність і відповідальність, автономність у життєдіяльності. Вони є основними проявами та показниками суб'єктності студента у навчальній діяльності, інші (професійно-важливі) формуються та розвиваються на їхній основі.

У процесі проведення констатувального і формувального експериментів ми враховували, що формування і розвиток окреслених показників суб'єктності може зумовлюватися як соціально (наприклад, спрямованість, характер, самосвідомість, самооцінка, суб'єктивний контроль, активність і творчість у навчальній діяльності, життєві цінності та перспективи, самостійність і відповідальність, автономність у життєдіяльності), так і біологічно (темперамент) або комбіновано (здібності, емоційно-вольова саморегуляція власної поведінки та діяльності). У нашому дослідженні ми спираємося на соціально зумовлені якості та прояви майбутнього юриста.

Таким чином, головними предметами нашої уваги стали спрямованість особистості студента (потреби, мотиви, ціннісні орієнтації) та такі її провідні суб'єктні прояви, як самооцінка, суб'єктивний контроль, активність і творчість у навчальній діяльності. При цьому ми брали до уваги те, що саме спрямованість визначається науковцями як головна індивідуально-психічна властивість; крім того в ній знаходять основні суб'єктні прояви особистості

студента (цілі, смисл, цінності й мотивації навчальної та майбутньої професійної діяльності, суб'єктивний контроль тощо).

Спрямованість особистості – це система спонукань і ціннісних орієнтацій, яка визначає вибіркове ставлення та активну поведінку людини [174, с. 230]. Зміст її становлять, насамперед, потреби, мотиви, інтереси, які визначають свідому регуляцію поведінки, спілкування та діяльності студента, його дії, вчинки, мислення і почуття; вона є джерелом активності особистості студента у навчальній діяльності. На думку С. Максименка, спрямованість – це “...поєднання найважливіших цінностей, найважливіших смисл утворюючих мотивів, які роблять життя людини структурованим, упорядкованим, цілеспрямованим” [135, с. 208]

“Потреба – це внутрішній стан психічного чи фізіологічного відчуття недостатності чогось” [174, с. 84]. Потреби перетворюються на чинники, які спонукають студента до навчальної діяльності, коли стають її мотивами.

“Мотив (від лат. *movere* – приводити до руху, штовхати) – складне психологічне утворення, яке спонукає до свідомих дій та вчинків і є для них підставою” [93, с. 344].

Потреби і мотиви становлять підвалину мотивації особистості. У нашому дослідженні важливою є поділ типів мотивації на інтринсивну (внутрішня, пов'язана з особистісними диспозиціями – потребами, настановами, інтересами, потягами, бажаннями) та екстринсивну (зовнішня, зумовлена зовнішніми умовами та обставинами) види мотивації, оскільки саме внутрішньо мотивована діяльність є найбільш ефективною, приносить максимальне задоволення її суб'єкту, а також сприяє його формуванню і розвитку як суб'єкта певного виду діяльності.

Основними критеріями розвитку потребнісно-мотиваційної структури особистості студента визначено нами такі, які безпосередньо стосуються успішної навчальної діяльності студентів та до їхньої майбутньої професійної діяльності. Це: мотиви вступу до ВНЗ та обрання фаху юриста; мотиви майбутньої професійної діяльності; мотивація навчальної діяльності; потреба

у досягненні; мотивація досягнення; загальна спрямованість мотиваційної структури (побутова чи ділова).

Важливою складовою спрямованості є, як відзначає С. Максименко [135], ціннісні орієнтації, які відіграють особливу роль у становленні та розвитку особистості: “Особистісні цінності, якщо їхню внутрішню природу й будову виводити з процесів смислоутворення, утворюють внутрішній стрижень особистості. ...під особистісними цінностями розуміють усвідомлені узагальнені смислові утворення особистості ” [31, с.9-10].

У ціннісних орієнтаціях проявляється, в основному, ступінь розвиненості суб'єктних якостей студента. Широта їхнього прояву є показником власне його суб'єктного відношення до світу, ставлення до інших людей, до навчальної діяльності та до самого себе. Динаміка особистісних цінностей студента протягом періоду його професійної підготовки спроможна з великою ймовірністю відображати відповідні зміни у його особистості під впливом навчальної діяльності, а сама система ціннісних орієнтацій цілком адекватно може бути прийнятою, на нашу думку, як критерій сформованості його суб'єктності.

Наступна провідна психічна властивість особистості студента – це характер: “...певні стабільні способи поведінки та емоційного реагування людини, які проявляються і існують, насамперед, в її спілкуванні, соціальних зв'язках з іншими людьми, та є настільки специфічними, оригінальними і різноманітними, що їхня сукупність постає своєрідним неповторним рисунком особистості.”[135, с. 175] Характер слід розглядати, на думку С. Максименко [135], з точки зору майбутнього, а не минулого, “бо риси – це прогноз, тому що вони стійкі і роблять поведінку прогнозованою і відповідною очікуванням”. Він регулює поведінку, спілкування і діяльність студента, визначає його ставлення до навколишнього середовища, інших людей, самого себе, навчальної діяльності та до майбутньої професійної діяльності. Основні риси характеру майбутнього юриста формуються і розвиваються передусім у

процесі творчої навчальної діяльності, бо особистість та її провідні суб'єктні якості формуються в діяльності і народжуються з діяльності.

Для нас істотний інтерес становлять системні комплекси, які являють собою "...взаємопов'язані одна з одною властивості характеру, які зумовлені однаковим ставленням особистості до певної дійсності" [213, с. 101]. Вони походять з концепції Еріка Берна, який у 50-х роках ХХ ст. запропонував описувати характер за трьома параметрами: – "Я" (ставлення до себе); "Ви" (ставлення до близьких); – "Вони" (ставлення до людей взагалі). Пізніше М. Литвак [124]. суттєво доповнив дану систему, ввівши ще одну позицію, яку він назвав "Труд" (ставлення до предметної діяльності), що зробило картину характеру більш повною.

На основі аналізу окреслених концепцій можна виділити чотири системні комплекси у студентів, які безпосередньо впливають на формування і розвиток їхніх суб'єктних якостей. Це риси, що відображають ставлення студента як особистості до самого себе, своїх життєвих і професійних перспектив; характеризують ставлення студента як особистості до близьких; характеризують ставлення студента як особистості до людей взагалі та до студентів і науково-педагогічних працівників, зокрема; відображають ставлення студента як особистості до праці взагалі та до своєї навчальної й майбутньої професійної діяльності, зокрема.

Орієнтуючись, на мету нашого дисертаційного дослідження, яка полягає в тому, щоб встановити педагогічні умови формування та розвитку суб'єктності особистості майбутнього юриста в навчальній діяльності у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін, як показники суб'єктного формування та розвитку студентів нами було прийнято окремі згадані вище характеристики. Виходячи з вимог максимальної об'єктивності, достовірності та надійності критеріїв розвитку суб'єктності студента - майбутнього юриста і маючи за мету охопити якомога більший діапазон, не обтяжуючи дослідження додатковими розрахунками, нами було виділено ряд провідних показників суб'єктності студентів. Вони ми поділили на дві групи.

До першої групи було включено ті провідні індивідуально-психічні якості, властивості та утворення, які безпосередньо відображають рівень сформованості суб'єктних проявів особистості студента. Це – компоненти потребнісно-мотиваційної структури особистості (потреби, мотиви, мотивація) та ціннісні орієнтації студентів.

Друга група об'єднує ряд соціально-психологічних показників, які дають змогу опосередковано простежувати та оцінювати рівень розвиненості в студентів певних суб'єктних якостей, а саме: самоставлення студента, вплив його самооцінки на впевненість у собі, суб'єктивний контроль, впевненість у собі.

У цих аспектах найбільш яскраво проявляються, на нашу думку, основні суб'єктні прояви особистості студента, тобто сукупність його ставлень до інших людей, навколишнього світу, власної діяльності та, зрештою, до самого себе.

Методики діагностування впливу навчальної діяльності на особистість студента. На другому етапі констатувального експерименту нами було здійснено добір методик дослідження визначених вище суб'єктних якостей студентів. При цьому ми дотримувалися таких вимог, як валідність методик та їхня надійність, простота у застосуванні та опрацюванні отриманих експериментальних даних.

Ці методики було спрямовано на оцінювання і само діагностування студентами власних провідних суб'єктних проявів. У нашому експериментальному дослідженні було використано блок тестів, спрямований на діагностування провідних суб'єктних якостей особистості студента, насамперед, ціннісно-мотиваційних і соціально-психологічних. Деякі окремі методики певною мірою дублювали питання іншої методики, що дало змогу порівняти отримані результати і у такий спосіб підвищити достовірність експерименту. Охарактеризований нижче блок методик дав змогу діагностувати такі суб'єктні якості студентів, як:

- вивчення потреб ((методика оцінювання потреби у досягненні (додаток Л));
- з’ясування задоволеності студента самим собою і впевненості в собі (методика вимірювання впевненості у собі (додаток В));
- діагностування ціннісних орієнтацій ((методика “Ціннісні орієнтації” М. Рокіча (додаток Д));
- діагностування самооцінки студентом ((методика визначення впливу самооцінки на впевненість у собі (додаток Ж));
- діагностування рівня суб’єктивного контролю (додаток З).

Крім того, блок тестів передбачав виявлення домінуючих мотивів вступу до ВНЗ та подальшої професійної роботи на юридичних посадах, провідних інтересів під час навчальної діяльності та переважаючої мотивації цієї діяльності в цілому. Більш докладно охарактеризуємо їх. З метою дослідження динаміки потреби студентів у досягненнях у процесі експерименту нами використовувався опитувальник “Потреба у досягненні” (Ю. Орлов). Його спрямовано на виявлення ступеня прояву потреби людини в досягненні успіху в будь-якій діяльності; він містить 22 твердження, з якими опитуваний погоджується або

Висновок до розділу 2

РОЗДІЛ 3

ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

3.1. Психологічні механізми формування професійної Я-концепції юриста

Отримані результати констатувального етапу дослідження дали можливість помітити необхідність застосування формувального впливу з метою формування структурно-змістових компонентів професійної Я-концепції курсантів. А саме: когнітивного, емоційно-оцінного, мотиваційного, поведінкового, духовно-ціннісного. Відтак постає необхідність виокремити доцільні методи формування відповідних компонентів професійної Я-концепції; розглянути форми їх застосування та способи організації курсантів для зазначеної психологічної роботи.

Як зазначає Р. В. Каламаж, становлення професійної Я-концепції майбутніх фахівців залежить від формування складових його професійної компетентності, підготовки до первинної професійної адаптації та превенції можливих майбутніх професійних деформацій [97].

Автори Л. Г. Подоляк та В. І. Юрченко вважають, що професійне навчання відіграє важливу роль у формуванні особистості майбутнього працівника, тому що саме воно збагачує когнітивну сферу студента професійними вміннями, знаннями, й навичками, розвиває професійне мислення, формує модель професійної поведінки [109, с. 48].

Використання різноманітних активних форм навчання – ділових і рольових ігор, тренінгів, вирішення ситуаційних завдань, організація тематичних дискусій чи «мозкового штурму» – поступово поширюється як у світі загалом, так і в Україні зокрема, але водночас в процесі роботи можуть виникнути деякі проблемні запитання. Використання тренінгових занять надає можливість у цікавій та доступній формі здобувати знання, які необхідні для

розвитку професійної компетентності особистості [28].

Поняття «тренінг» (*від англ. train, training*) має багато трактувань: тренування, навчання, виховання [176]. Схожа термінологія характерна і науковим визначенням тренінгу, зокрема Ю. М. Ємельянов трактує тренінг як низку методів розвитку здібностей до навчання і оволодіння різноманітними видами діяльності [22].

Тренінг характеризують як спосіб перепрограмування певної моделі поведінки людини. Інші дослідники описують тренінг – як частину задуманої активності організації, спрямованої на удосконалення професійних здібностей та якостей [25].

Останні роки характеризуються тим, що все більше починають використовувати групові форми роботи, де тренінги займають основну роль. Тренінг, використовуючи ефективність, конфіденційність, внутрішню відкритість, психологічну атмосферу, індивідуальну й групову рефлексію та інші процеси, заохочує усіх його учасників та заохочує тих людей, котрі ще не мали можливість відвідати його.

Сьогодні часто використовують поняття *соціально-психологічний тренінг* (СПТ), яке ввів М. Форверг [21]. Метою СПТ є розвиток особистості, формування певних умінь та навичок, засвоєння міжособистісної взаємодії. Результат тренінгу полягає не лише у розвитку когнітивного компонента (навчання), але й формуванні розуміння самого себе, адекватної самооцінки, вивчення індивідуальних прийомів міжособистісної взаємодії з метою підвищення її ефективності.

Загальновизнаного трактування феномену «тренінг» ще не має, а це сприяє широкому тлумаченні методу і визначення цим терміном різноманітних форм, способів, засобів та прийомів, які використовують в практиці.

Як певна форма навчання, тренінг має значні переваги над іншими формами та видами навчання, особливо у випадках підготовки менеджерів, тому що їхня професійна діяльність потребує не тільки хороших знань, а й

здатність застосовувати свої знання на практиці.

Провівши теоретичний аналіз наукових джерел, виявлено, що найбільшу увагу проблемі формування Я-концепції у психотерапевтичному підході приділяє гуманістичний напрям [23, с. 58]. Гуманістичний напрям є найбільш різноманітним і еkleктичним серед всіх напрямів психотерапії. Розглядаючи його загалом, можна звернути увагу на те, що він охоплює багато підходів, котрі не можна належати до психоаналітичних та когнітивно-поведінкових. Прихильники гуманістичних теорій особистості насамперед цікавляться тим, як людина сприймає, усвідомлює та трактує реальні події у своєму житті. Через те, що представники гуманістичного підходу описують феноменологію особистості, а не шукають їй пояснення, теорії даного типу деколи називають феноменологічними. Даний підхід описуючи особистість та її життєві події, в основному концентрує увагу на теперішньому життєвому досвіді, а не на минулому або майбутньому, і використовує поняття такі як «сенс життя», «цінності», «життєві цілі» тощо.

Тренування схильності сприймати ситуацію в чистому вигляді, не за шаблоном, виникнення на цьому ґрунті нових емоційних переживань, адекватного сприйняття всього з відтінком ніби того, що було вперше побаченим, за допомогою механізму безпосереднього сприйняття. Це дозволяє подивитися на навколишній світ і на себе неупередженим, свіжим, пізнавальним поглядом.

Таким чином, ми дотримувалися гуманістичного напрямку. Як зазначає Т. С. Яценко, головна позиція цього напрямку полягає у тому, що люди здатні удосконалювати власну самосвідомість, а це у свою чергу, сприяє більшій свободі й відповідальності через подолання екзистенційних тривог і страхів, що є функцією пошуку цінностей. У такому напрямку акцентується увага на підкресленні цінності життя, важливість самореалізації, визначенні мети життя тощо [24, с. 13].

Разом з цим, зміст програми формувального тренінгу розроблявся, застосовуючи методи психодрами, засновником якого є Я. Морено.

Психодрама – це метод групової роботи, який представляє рольову гру, в процесі якої використовують драматичну імпровізацію як метод дослідження внутрішнього світу членів психодрами та створюються ситуації для спонтанного вираження власних почуттів, які пов'язані з найважливішими проблемами для клієнта [23, с. 98].

3.2. Аналіз результатів дослідження формування професійної Я-концепції майбутніх юристів у професійній підготовці

Завдання даного етапу експериментального дослідження такі:

1) виявити зміни в провідних суб'єктних якостях студентів – потребнісно-мотиваційній і ціннісно-орієнтаційній сферах, які відбулися внаслідок творчої навчальної діяльності студентів, цілеспрямованого застосування відповідних психолого-педагогічних методик і технологій розвитку цих якостей, у тому числі тренінгів, у процесі вивчення психологічних і педагогічних дисциплін;

2) простежити динаміку сформованості суб'єктних якостей студентів внаслідок проведення формувального експерименту;

3) з'ясувати динаміку розвитку суб'єктних якостей студентів під час набуття ними професійної освіти у ВНЗ.

Формувальний експеримент було проведено у Буковинському університеті. Він проводився на різних курсах і семестрах, в залежності від того, в яких семестрах студенти – майбутні юристи – вивчають психологічні і педагогічні дисципліни. Проте контрольні зрізи проводили на першому і випускному курсах, перед початком і після вивчення психологічних і педагогічних дисциплін. Тренінги проводилися як в навчальний, так і в позанавчальний час (факультативно).

При цьому ми ставили такі додаткові цілі:

– виявити рівень розвитку суб'єктних показників в особистості студента під час вивчення психологічних і педагогічних дисциплін у ВНЗ та порівняти їх з відповідними показниками першокурсника та випускника;

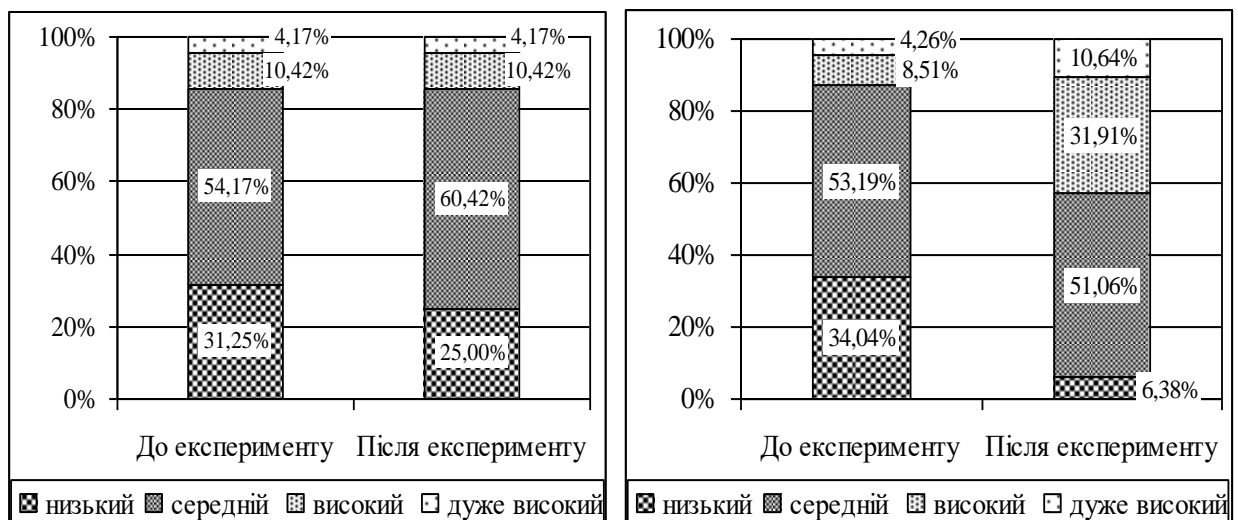
– з’ясувати можливості коригування цих показників в процесі вивчення студентами психологічних і педагогічних дисциплін у ВНЗ, а також визначити педагогічні умови ефективного впливу на них внаслідок застосування різних психологічних і педагогічних методик (наприклад, тренінгів, індивідуальних консультацій, залучення до активної участі у громадській роботі тощо).

До експериментальної групи (ЕГ) увійшло 47 студентів Буковинського університету, а до контрольної (КГ) – відповідно 48 студентів.

Проаналізуємо динаміку змін впевненості в собі студентів у процесі формування експерименту. Для цього нами використано методику вимірювання впевненості у собі, яка містить 12 ситуацій і дає можливість вимірювати такі рівні впевненості людини: дуже високий; високий; середній; низький. Низька оцінка також свідчить про недостатню сумісність людини з іншими співробітниками. Результати тестування представлені на рис. 3.1.

Аналіз отриманих експериментальних даних свідчить про такі тенденції:

- у КГ і ЕГ перед експериментом було виявлено однакову кількість студентів за основними рівнями впевненості;
- у ЕГ після експерименту однозначно відбулися позитивні зрушення стосовно істотного підвищення самовпевненості у студентів;
- позитивні зрушення відбулися щодо істотного зменшення кількості студентів з низьким рівнем впевненості, та однозначного збільшення кількості тих студентів з високим рівнем впевненості.

а) б)

Рис. 3.1. Зміни відносної кількості студентів у розподілі за основними рівнями впевненості в собі контрольної (а) та експериментальної (б) груп у процесі формувального експерименту.

Аналіз отриманих експериментальних даних свідчить про такі тенденції:

- у КГ і ЕГ перед експериментом було виявлено однакову кількість студентів за основними рівнями впевненості;
- у ЕГ після експерименту однозначно відбулися позитивні зрушення стосовно істотного підвищення самовпевненості у студентів;
- позитивні зрушення відбулися щодо істотного зменшення кількості студентів з низьким рівнем впевненості, та однозначного збільшення кількості тих студентів з високим рівнем впевненості.

Ці експериментальні результати нами було уточнено методикою оцінювання впливу самооцінки на впевненість у собі. На висхідному етапі формувального експерименту переважна більшість студентів обох груп показали низький рівень впливу самооцінки на впевненість у собі, що включає постійні переживання стосовно ставлення інших до себе, сумніви, невпевненість у собі і в своїх вчинках. Серед студентів на завищеному рівні перебували 4,17% (КГ) і 4,26% (ЕГ), на середньому – 18,75% (КГ) і 21,28% (ЕГ), а низький рівень мали 77,08% (КГ) і 74,47% (ЕГ) студентів. Після проведення формувального експерименту результати ЕГ стали такими: завищений рівень отримали 6,38% студентів; середній – 63,83%; на низькому рівні залишилося 29,79% студентів.

Динаміка мотивів навчальної діяльності студентів

Мотиви навчальної діяльності студентів	Ступінь оцінки (%)			
	До експерименту		Після експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Стати висококваліфікованим фахівцем	66,67	61,70	47,92	85,11
Отримати диплом	62,50	63,83	79,17	53,19
Успішно продовжити навчання на наступних курсах	29,17	27,66	0,00	0,00

Отримати глибокі та міцні знання	47,92	48,94	47,92	53,19
Успішно вчитися, скласти іспити на “добре” та “відмінно”	20,83	19,15	12,50	38,30
Постійно отримувати стипендію	31,25	31,91	33,33	34,04
Бути постійно готовим до чергових занять	10,42	10,64	6,25	10,64
Не запускати вивчення предметів навчального циклу	31,25	31,91	25,00	36,17
Не відставати від однокурсників	16,67	17,02	22,92	14,89
Забезпечувати успішність майбутньої професійної діяльності	64,58	63,83	68,75	72,34
Виконувати педагогічні вимоги	10,42	10,64	10,42	8,51
Добитися схвалення батьків і оточення	41,67	40,43	41,67	29,79
Уникнути засудження і покарання за погану навчальну діяльність	25,00	27,66	39,58	2,13
Отримати інтелектуальне задоволення	20,83	23,40	22,92	38,30
Добитися поваги НПП	20,83	23,40	20,83	21,28
Бути прикладом для однокурсників	10,42	10,64	4,17	10,64

Висновки до розділу 3

ВИСНОВКИ

На основі здійсненого дослідження зроблено узагальнюючі висновки.

1. Аналіз та узагальнення положень педагогічної, філософської та психологічної науки показує, що сутнісною ознакою, за якою студент виокремлює і стверджує себе у просторі індивідуального та історичного буття, є суб'єктність – із середини детермінована спонтанна активність, творення себе як суб'єкта пізнання, поведінки, спілкування, навчальної та майбутньої професійної діяльності.

Суб'єктом навчальної діяльності є кожен студент з високою самосвідомістю, який є носієм предметно-практичної діяльності й професійного пізнання та самовизначення і чия навчальна діяльність має конкретну професійну спрямованість, націлена на повне розкриття своїх потенційних інтелектуальних, особистісних і спеціальних здібностей стосовно цієї діяльності.

2. Особливості професійної підготовки майбутніх юристів визначаються професійними обов'язками юриста та вимогами до нього. Визначено, що майбутній юрист повинен володіти вміннями та навичками юридичної діяльності, етичними нормами поведінки та професійними якостями (високою суспільною активністю та громадською зрілістю, правовою та психологічною культурою, повагою до закону, честі та гідності громадянина, високою моральною культурою, гуманністю, почуттям відповідальності, наполегливістю, принциповістю та незалежністю), на набуття, формування та розвиток яких і спрямована професійна підготовка студентів юридичних спеціальностей. Виявлено основні підструктури їх професійної діяльності (пізнавально – прогностичну, комунікативну, організаційно – управлінську, виховну).

3. Експериментальне дослідження дало змогу визначити основні педагогічні умови формування суб'єктності студентів у процесі вивчення психологічних і педагогічних дисциплін: зорієнтованість системи професійної

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова К.А. Мировоззренческий смысл и научное значение категории субъекта // Российский менталитет: вопросы психологической теории и практики. – М.: ИП РАН, 1997. – С. 56-74.
2. Абульханова-Славская К.А. Принцип субъекта в философско-психологической концепции С.Л. Рубинштейна // Сергей Леонидович Рубинштейн: Очерки, воспоминания, материалы к 100-летию со дня рождения. – М.: Наука, 2019. – С. 175-200.
3. Алексюк А.М. Загальні методи навчання в школі. – 2-е вид., переробл. і доп. – К.: Радянська школа, 1981. – 206 с.
4. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи України: Історія. Теорія: Підручник. – К.: Либідь, 1998. – 558 с.
5. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников: экспериментально-педагогическое исследование. – М.: Педагогика, 2015. – 297 с.
6. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. – Мн.: Университетское, 1990. – 560 с.
7. Амонашвили Ш.А. Психологические основы педагогического сотрудничества: Кн. для учителя. – К.: Освіта, 1991. – 111 с.
8. Амонашвили Ш.А. Школа жизни: трактат о начальной ступени образования, основанный на принципах гуманистично-личностной педагогики. – М.: Издательский дом Ш. Амонашвили, 1998. – 75 с.
9. Ананьев Б.Г. Психологическая структура человека как субъекта // Человек и общество. – Л.: ЛГУ, 1967. – Вып. 2. – 249 с.
10. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л.: ЛГПИ, 1968. – 143 с.
11. Андрущенко В.П. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть (Спроба прогностичного аналізу) // Вища освіта України. – 2017. – № 1. – С. 11-17.

ДОДАТКИ

Додаток А

Програмовий матеріал з спецкурсу «Основи психології та педагогіки» (для студентів юридичних спеціальностей):

Тема 1. *Психолого–педагогічний аспект діяльності юриста*

Психологічні та педагогічні особливості професійної діяльності юристів. Основні психологічні та педагогічні поняття, що становлять систему психолого-педагогічних знань. Можливості творчого використання досвіду психолого-педагогічного впливу як на власну особистість, так і на людей, з якими юрист контактує в процесі своєї діяльності. Чинники раціональної професійної діяльності юристів.

Місце комунікативних здібностей, професійної компетентності, психологічної стійкості, психологічної культури та професійної етики в юридичній діяльності. Організаційна діяльність і мотиваційні, пізнавальні, емоційні, вольові компоненти розвитку та підготовки особистості до професійної діяльності в правоохоронних органах. Система професійно значущих якостей особистості юриста в галузі соціальної, пошукової, комунікативної, організаційної, конструктивної і реконструктивної діяльності.

Тема 2. *Категорії, поняття педагогіки та психології, використання їх в юридичній діяльності*

Психолого–педагогічні знання як умова кваліфікованого виконання своїх функцій особами, які займаються юридичною діяльністю.

Категорії і поняття, які включає система знань з педагогіки та психології. Психіка людини (психічні процеси, психічні стани, психічні властивості особистості та психічні утворення); психологія особистості.

Розвиток і формування особистості. Рушійні сили та закономірності розвитку особистості. Людина як суб'єкт та об'єкт виховання. Вікові та індивідуальні особливості особистості. Мета та завдання навчання, освіти,

Додаток Б

Анкета для студентів

Шановний добродію!

Просимо ВАС відповісти на запитання цієї анкети, що стосуються вибору Вами професії юриста та важливості для цього навчальної діяльності. Точність і повнота Ваших відповідей – гарантія обґрунтованості наших висновків і рекомендацій. Результати опрацювання анкет будуть використані в узагальненому вигляді, тому своє прізвище писати не обов'язково. Розраховуємо на Ваші щирі відповіді.

Ознайомтесь із запитаннями. Виберіть варіант відповіді, який збігається з Вашою думкою, позицією, оцінкою, і обведіть його номер кружечком. За відсутності такого варіанта напишіть відповідь, яку вважаєте потрібною.

1. Ваш вік:

1 - до 19 років	2 - до 20 років	3 - 20 років і більше
-----------------	-----------------	-----------------------

2. Ваша освіта?

1. Середня спеціальна	
2. Середня	
3. Інша	

3. Проранжуйте важливість нижчевказаних провідних мотивів навчальної діяльності для Вас :

№ п/п	Перелік мотивів навчальної діяльності	Ранг
1.	Бажання стати юристом	
2.	Оволодіння цінним фахом	
3.	Набуття престижного статусу в суспільстві	
4.	Матеріальна забезпеченість	
5.	Можливість розвинути і реалізувати особистісний та інтелектуальний потенціали	
6.	Рекомендації рідних (близьких, знайомих)	
7.	Інше	

Дякуємо за допомогу!

Додаток В

Методика вимірювання впевненості в собі

Інструкція. Для кожної ситуації, описаної в тесті, виберіть один із можливих варіантів відповідей, що відповідає вашій поведінці.

1. Ви дізналися, що ваш знайомий говорив про вас не дуже приємно. Як ви вчините:

а) поговорите з ним про це; б) не станете з ним спілкуватися?

2. При вході в автобус, метро, трамвай вас грубо штовхають. У цьому випадку ви:

в) спробуєте пробитися вперед; с) чекаєте, поки всі пройдуть; д) уголос протестуєте?

3. Під час суперечки ви зауважуєте, що співрозмовник має свою точку зору. Ви:

б) намагаєтеся не спонукати його відмовитися від своєї думки; д) намагаєтеся переконати свого співрозмовника, що ви маєте рацію?

4. Ви спізнилися на вечір, нараду. Всі місця вже зайняті, за винятком одного в першому ряді. Ви:

б) йдете в глиб приміщення; е) шукаєте інший стілець; д) без коливачів прямуєте в перший ряд?

5. Чи не здається вам, що ви дуже часто вибачаєтеся:

е) так; д) ні?

6. Чи важко вам вступити в розмову з незнайомою людиною:

е) так; д) ні?

7. Ваш знайомий позичив у вас гроші і забув про це. Що ви зробите:

б) чекатиму, поки він не згадає про це;

е) постараетесь натяком нагадати йому про це;

в) категорично вимагатиму негайно повернути гроші.

8. На роботі, у школі, в інституті збирають гроші по якомусь випадку. Ви:

а) чекаєте, коли попросять;

в) відразу ж даєте потрібну суму;

Додаток Д

Методика «Ціннісні орієнтації»

Інструкція для роботи з таблицями: "Уважно вивчіть таблицю і, вибравши ту цінність, яка для Вас є найбільш значущою, поставте її на перше місце. Потім виберіть другу за значущістю цінність і поставте її слідом за першою. Потім зробіть те саме з усіма цінностями, що залишилися. Найменш важливою є остання, яка займе 18 місце. Працюйте не поспішаючи, вдумливо. Кінцевий результат має відображувати Вашу щирі позицію".

Список А (термінальні цінності)

1.– активне діяльне життя (повнота й емоційна насиченість життя);
2.– життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягається життєвим досвідом);
3.– здоров'я (фізичне й психічне);
4.– цікава робота;
5.– краса природи й мистецтва (переживання прекрасного в природі й у мистецтві);
6.– любов (духовна й фізична близькість із коханою людиною);
7.– матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних утруднень);
8.– наявність гарних і вірних друзів;
9.– суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі);
10.– пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток);
11.– продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здатностей);
12.– розвиток (робота над собою, постійне фізичне й духовне вдосконалення);
13.– розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків);
14.– воля (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках);
15.– щасливе сімейне життя;
16.– щастя інших (добробут, розвиток й удосконалення інших людей, усього народу, людства в цілому);
17.– творчість (можливість творчої діяльності);
18.– упевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів).

